

איך למצוא קורת גג חלומית בצד הנכון של מפת השיח

■ הספר "צורות מגורים" הוא מסע ביקורתית בין סוגי הדיור השכיחים בישראל

אף שמימתה הראשונה במעלה של האדריכלות היא הקמת מחסה, ארי כיטקטים לא רואים בדרך כלל בת" כגון מגורים את פסגת שאיפתיהם היצירתיות. במיוחד אם אלה מגורים "להמונים", שמצריכים יזע יותר מאגו, ובסוף גם לא מצטלמים יפה לאלבומי שולחן הקפה. הספר החדש והבלתי אלבומי בעליל, "צורות מגורים: אדריכלות וחברה בישראל" בעריכת האדריכלות שלי כהן וטולה עמיר (הוצאת חרגול/ עם עובד), מפנה ורקור ראשון לתחום הפחות וודר בעולם האדריכלות - שמשויך לרוב לעולם הבנייה או הנדל"ן - אם כי הנפוץ ביותר והנוגע לאוכלוסיות הגדולות והמגוונות ביותר, לפחות אלה שהמתול מולם ויש להן קורת גג כלשהי.

הספר הוא מסע במרחב הישראלי ה"בנאלי", כהגדרת העורכות, בין צורות מגורים שכיחות (בתחומי הקו הירוק), בין בתי מגורים משותפים סטנדרטיים, שיכונים, שכונות קוטג'ים בפרוורי העיר, בתים פרטיים עמוסי עיצוב כשכונות "בנה ביתך", בניינים גבוהים, או וילות בסגנון טוסקני "עתיק", ומציע ניתוח אדריכלי, אתטי ותרבותי שלא נעשה באופן הזה עד כה. המסע הוא ביקורתית ועושה שימוש בכלים של מחקר וניתוח אדריכלי כאמצעי לדיון בהיבטים חברתיים. הנופים הבנויים מוכרים לכל. הספר מוביל לאחורי הקלעים וחושף את המנגנונים שאיפשרו את היווצרותם. שורה של כותבים, המצוידים במיטב הכלים של השיח הביקורתי העכשווי לגי ונוי, מסתערים על התחום, שוכרים מוסכמות, מנתחים תופעות והשלכות, מציבים רילמות וקונפליקטים ובעיקר קוראים תיגר על "הטעם הטוב" האדריכלי, עד שהוא נאלץ להתנצל על קיומו ולהסתגר מאחורי מרכאות. המסע מסתיים עם לא מעט תובנות, אולם בלי כל מסקנה מתבקשת, ומצער מכך - ללא אופציה לקורת גג הולמת, שגם תענה על חלומות ושאיות וגם תמוקם בצד ה"נכון" של מפת השיח.

כך, לדוגמה, מגורים בבית דירות משותף - צורת המגורים השכיחה בישראל - עוללים להי תגלות כמלכוד, כפי שאפשר להבין ממאמרו של פרופ' דני רבינוביץ. מצד אחד, אורבת "הטרגדיה של נחלת הכלל" ומעמדו הקנייני המעורפל של הרכוש המשותף. מצד שני, ימצא את עצמו הדייר נתון לחסדיהם של חברי ועד נרגנים ש"אין להם

בית מגורים משותף, הטרגדיה של נחלת הכלל

אחרי שהבית המשותף ירד מהפרק ומגורים במגדל יוקרה הם מעבר לכל יכולת, היציאה לפרוור שקט מחוץ לעיר היא חלופה קורצת - אלמלא התנפץ גם החלום הזה

תצלומים מהספר "צורות מגורים" למעלה ובכיוון השעון: שיכונים בלוד, "מכונות המגורים המזרחית"; וילה בסגנון טוסקני "עתיק"; הפרוור הבורגני; והקישט של "בנה ביתך"

טש אדריכלי באמת לא כדאי לטרוח. דירת שיכון היתה יכולה להיות אפשרות מתקבלת על הדעת, אלמלא הוקעה ב"מכונות המגורים המודרניסטיות" האשכנזית והדכאנית, במאמרו בספר של ר"ר חיים יעקבי. ואחרי זה, כל מלה נוספת מיותרת. במשך השנים מכונת המגורים "התקלקלה", כרבריו של יעקבי, והסתפחו אליה "צורות אדריכליות שאינן תקינות על ידי קהילות שלא 'צלחו' את מסלול המודרניות הלאומי". עכשיו מעניק לה יעקבי לגיטימציה מתקנת כ"מכונת המגורים המזרחית" וקורא ל"מודרניות אלטרנטיביות". אבל מודרניים מיושנים, הנאחזים בשארית כוחם בשוליו של "הטעם הטוב", שוב מוצאים עצמם מחוץ לתמונה.

קצה חוט ליציאה מהמבוי הסתום של המסע מספק לכאורה הפסיכולוג הסביבתי עמוס רפפורט המצוטט במאמרה של שדר. רפפורט שאל, "מהן האכיזיות שלפיהן צריך לקבוע מהו בית טוב", וע" נה בפשטות ש"בית טוב צריך לענות על מאווייהם של המשתמשים". אולם התשובה אינה כה פשוטה כפי שנרמה - הרי ה"טוב" כשלעצמו אינו עניין פתור - ומאחוריה עולים שוב הדילמות והקונפליקטים המעגליים. בשיחה אתן נאותו כהן ועמיר לצאת לרגע ממעגל הקסמים והצהירו כי "הספר בהחלט מעדיף את הקולות מהשטח, ולכן: כן לפי רויקט בנה ביתך הקיטשי, כן לתוספות הבנייה המאולתרות, כן לעבר המפורק הטוסקני" (שבו עוסק מאמרה של עמיר בספר).

היות שחשש מסוים לצדקנות אוריינטליסטית עולה מהמניפסט הזה, נדמה שחשיבותו של הספר, שרק חלק קטן מהמאמרים בו הוזכרו כאן, היא בהעלאתן של הדילמות על פני השטח יותר מאשר בפתרון. בינתיים, המסקנה היחידה המ"תבקשת היא שקורם יש לספק קורת גג הולמת לכל, מודרנית או מזרחית, בטעם ישן או חדש, בבית משותף או בבית פרטי, בעיר או בפרוור, ואחר כך נדבר על כל היתר.

שעולה ממאמרה של ר"ר הרס שדר בספר. לכאורה, מה יותר תקין פוליטית ונכון ביקורי תית כיום מאשר בנה ביתך - הפרויקט ששיפר את רמת החיים של דיירי השיכונים לשעבר, העלה על המפה את בני "ישראל השנייה", והעי ניק להם כוח לקעקע את מעמדה של האליטה האדריכלית כמכתבת טעם. אולם שדר ממחרת לצנן את ההתלהבות וחושפת את העובדה שבע" צם שום מהפכה אמיתית לא התרחשה שם. צורת המגורים ה"הגמונית" נותרה כשהיתה והאפשרות החלופית "נותרה ללא מענה". ובשביל סתם קיי

נפץ גם החלום הזה במאמרה של האדריכלית ורה טרייטל על שכונה פרוורית אחת מצליחה בראשון לציון. לא זו כלבר שהפרוור הוא צורת מגורים בלתי תקינה אקולוגית, מזכירה טרייטל, אלא היא מסמנת אותו כאתר של ניכור, שיעמום, אחריות צורנית והאחדה מחשבתית, והגרוע מכל - כמה שמבטא כמיהה בורגנית נטולת שיק אור" בני ל"איכות חיים" ב"צמוד-קרקע" עם "מפרט טכני עשיר" (המרכאות במקור), ומי יכול לגודר עם את קין כזה מעל משקוף הדלת. גם "בנה ביתך" אינו אפשרות גואלת, כפי

עיוסק מוצלח ויצרני יותר להעביר בו את זמנם, או גרוע יותר, מי שנהנים מהתערבות פולשנית בחייהם של השכנים". למרבה הפרדוקס הביקר רתי, הבעיה באה על פתרונה הטוב במגדלי המגורים היוקרתיים, כותב רבינוביץ, כשאת מקום חבר הוועד הנרגן תופסת חברת אחזקה מיומנת. אחרי שהבית המשותף ירד מהפרק ומגורים במגדל יוקרה הם מעבר לכל יכולת (ו"סיוט" למרבית האוכלוסייה, כפי שטוענת פרופ' ארוה צ'רצ'מן במאמרה בספר), היציאה לפרוור שקט מחוץ לעיר היא חלופה קורצת - אלמלא הת